

Ez a prédikáció a *Paradisus anime intelligentis* gyűjteményből való, tübingiai dialektusban íródott és a 14. század közepére datálható. Az Eckhart iránt érdeklődőknek ez azért értékes, mert a mester e vidéken, Hocheimben született és hosszú

8 Bányai Ferenc

ARS PREDICANDI ÉS A NÉPNYELVŰ SPIRI- TUÁLIS IRODALOM

Eckhart mester prédikációja

„Qui in te est, misereberis

pupilli” (Os. 14,4)

időn át Erfurtban tanított.

Nagy valószínűséggel egy erfurti dominikánus szerzetes állította össze az Eckhart halálát követő második évtizedben, így a szövegek még igen híuen őrzik szavait. Eckhart munkássága szempontjából azért kiemelkedő jelentőségű, mert – ellentétben a művei nagy többségének kéziratot hagyományával – itt a nevét is megadják.

Eckhart művei nemcsak a

misztikus vallási irodalom és filozófia történetében hatottak, de nyomot hagytak a szépirodalomban, a német nyelv fejlődéséhez nagyban hozzájárultak. A német misztika és népnyelvű spirituális irodalom területén az időrendiséget tekintve nem Eckhartot illeti az elsőség. A szeretetmisztika egyik hagyományos témájának az *Énekek éneke* allegorikus értelmezésének első emléke a 11. század közepéről, a *St Trudperter Hohelied* pedig a 12. század közepe tájáról származik. A kortársai által mélyen tisztelt „német prófétanő”, Hildegard von Bingen (1098-1179) szintén jóval Eckhart előtt élt és az „én” megsemmisüléséről és istenivé válásáról elmélkedő Mechtild von Magdeburg (1208-1282) munkássága is időben jórészt megelőzi Eckhartét. Mégis egyiküknek sem volt olyan sokrétű és tovaterjedő hatása, mint Eckhartnak.

Mi lehet az oka az említettek ismertsége, illetve időbeli elsősége mellett annak, hogy Eckhart német művei oly szerzteágazó hatást fejtettek ki? Erre a nyelvi szempontokon túlmenően a misztika iránti megnövekedett fogékonyság adhat választ. Eckhart korában egyrészt megnövekedett a német nyelv szerepe a latinhoz képest, másrészt gazdagabb lelkiségi élet és tanítás iránti fogékonyság bontakozott ki. Eckhart gondolkodói, tanítói beállítottságának sajátossága, hogy a latin nyelvű oktatásra kidolgozott értelmezési elveket követi, az *ars predicandi* eszköztárát alkalmazza a népnyelvű igehirdetés során is. A korábbi misztikusok tanait kiegészíti teológusok, filozófusok, tudósok tanaival és szépírók bölcs mondásaival és mindezt lelki vezetőként népnyelven adja tovább lelkes hallgatóinak.

Ennek a népnyelvű prédikációnak a mondandója oktató, tanító jellegű, benne Eckhart egyes filozófiai-teológiai nézeteit tömören, néhol aforisztikusan paradoxonok alkalmazásával ismerteti. Ez a hozzáállás a kortársak számára egyáltalán nem volt megszokott, sőt inkább újszerű – az ígéhirdetés megújítási kísérlete. Emellett a nyelvi sajátosságokat is figyelembe kell vennünk. Eckhart német műveinek fordítója, Josef Quint szerint a latin terminusok a középkori németbe átültetéssel olyan sajátos jelentésárnyalatot kaptak, melyet nemhogy a latin eredeti, de még a modern német nyelv sem képes visszaadni

Eckhartnak, miként a rend büszkeségének, Aquinoi Tamásnak szintén kijutott az a megtiszteltetés, hogy a kor legnevesebb egyetemére hívták meg kétszer is rendes, kinevezett egyetemi tanárnak (magiszter). A magisztereknek („a mestereknek”) három fő feladata volt az egyetem teológiai fakultásán: az első a Szentírás értelmezése, beleértve az egyes kérdések kutatásához szükséges módszerek és érvek ismeretét és továbbfejlesztését, a második a tudományos vita művészetének ismerete és tanítása, végül az oktató célú prédikálás.

A középkori egyetemeken való prédikálás azonban nem volt afféle járulékos tevékenység, harmadrendű dolog, hanem a magiszterek fent utalt első két tudományra épült, azok gyakorlati alkalmazását jelentette. Ennek elveit és szabályait a „skolasztikus vagy egyetemi” prédikáció tudománya az *ars predicatoria* dolgozta ki.

Az ilyen prédikáció alapja az adott napon olvasandó szentírási idézet a *thema* ehhez járul a prédikátor által ezzel összekapcsolni kívánt másik idézet a *prothema*, ezekre utalva nevezik ezt a műfajt „thematikus prédikációnak” is.

Az ilyen prédikáció az erkölcsi nevelés és lelki vezetési feladatok mellett markánsan tanító jellegű volt, az idézetek értelmezése központi helyet kapott. Az értelmezésnek több síkja volt: a szöveg elsődleges jelentésének elemzése (*sensus litteralis*), az átvitt értelem (*allegoricus*), az erkölcsi (*moralis*) és az ember végső céljára utaló (*anagogicus*). Az értelmezéséhez hagyományosan „kulcsok” (*claves*) tartoznak, melyek a hallgatók számára megnyitják a megértést. Ilyen kulcsok hagyományosan a bibliai idézet egyes szavainak szó szerinti kifejtése, a párhuzamos bibliai helyekre való utalás, különböző tekintélyes szerzők idevonatkozó nézeteinek ismertetése és összeegyeztetése, az allegorikus értelmezés, ok-okozati összefüggések feltárása, valamint azonos szógyökből adódó variációk vizsgálata.

Eckhart itt olvasható szövegében felhasználja az irodalmi retorika technikai eszköztárát, de természetesen más céllal, mint a latin pogány szónokok, hiszen beszéde tanító és spirituális célokat tart szem előtt. Sajátossága, hogy az elterjedt, köznapi értelmezéshez képest új szempontot emel ki, mint

pl. a farizeus szó esetében, valamint igencsak eltérő időből és helyről származó pogány és keresztény forrásokat együttesen használ.

10 Eckhart páriját ritkítóan népszerű és híres prédikátor volt a maga korában. Személyiségének egyedi jellegén túlmenően újszerű hozzáállása, az előszóban megjelenő gondolati gazdagság, elmélyedésre ösztönzés és a nyelvi kifejezések sokrétősége sokakat megérintett. Művei ezért maradhattak fenn oly sok hallgatói lejegyzésben. Tanultságának elismerést fejezi ki, hogy Hocheimi Eckhartot – holott sok egyéb híres „mestert”, vagyis egyetemi magisztert ismerünk – az utókor Eckhart Mesterként emlegeti.

Az itt olvasható szöveg minden valószínűséggel további magyarázatra szorult a laikus, teológiailag teljesen képzetlen, vagy a párizsi egyetemi, illetve *studium generale* szintű képzettségben nem részesült szerzetes testvérek és nővérek részéről egyaránt. Erre Eckhart a *cura monialium*, a felügyelete alá tartozó kolostorok lelki vezetése során, a spirituális, életvezetési tanácsadás és beszélgetések alkalmával lehetőséget biztosított. Néhány prédikációjának fennmaradt kézírata őrzi e beszélgetések nyomát ott, ahol a szövegben a prédikátor beszéde egyszer csak párbeszédé alakul és Eckhart válaszol a hallgatók kérdéseire. Kifejezetten ilyen alkalmat adtak a „collatio” vagyis a vecsernyét követő, dogmatikai ihletésű és a keresztény hitéletre vonatkozó személyes hangvételű tanító beszédei és az azokhoz kapcsolódó kérdések-válaszok. Ezek közül is fennmaradt egy, az erfurti korszakából származó *Útmutató beszédek*.

